

מסורת הש"ס

(א) ע"י תוספות לקמן ע"י ד"ה וטמאין. (ב) [ש"ך לדף ד: א]. (ג) [לקמן מ: א]. (ד) [לפניו שם סממא דגמרא הוא ולא ר' יורא אמרה]. (ה) [בכרית לד: ו]. (ו) [לקמן מ: א]. (ז) [ש"ך לע"ב, ו] וי"ט תוס' מנחות י"ט. ד"ה במקרה.

הנהגות הב"ח

(א) הש"י ד"ה כבושין כו' (שכבושין את הלכנות להחזירם למוטב) תא"מ וי"ב ק"א שכבושין ודוחקין את הלב לעשות תשובה. מ"י עין אחר שמגלה להם סמרי מעשיהם כמו צהרי כשי דרממנא כו' פ"ח ו"ז: (ב) ד"ה ובקבלה כו' לשראל והקשה ב"ל: וחיבת עמדת תפלה נמחק לא קרינן ליה קבלה מהי"ד עמדת בתפלה כמנונה על עיר: (ג) ד"ה ורגיל כו' ש"צ שטועה: (ד) ר"ה ש"ה ע"ה השנים כו' שומע נפקה וכן כולם כ"ל ויפתגם שלשית נמחק והד"א ע"י ד"ה מ"י ענה וד"ה ובשופרות וד"ה ואלוהי וכו' ושמאל תפלה: (ה) תוספות ד"ה אור כו' שמחה ואורה דאם כן אמרינן דלישר כו' כי כמו כן אמרינן דצדיק קאי אהא דלמריה כו' ולכאוב לצדיק ולישר כו' אורה ושמחה אכל בהודאה דלעיל לא הו' מלכים ושרים כהובים אהרדי אלה כו' אור זרוע לצדיק ולישר כו' שמחה:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ובקבלה וכו' ולא קרי ליה דברי קבלה. עין חולין דף ק"ה ע"א רש"י ד"ה מות משה:

לעזי רש"י

פריש"א. מכבש.

רבינו גרשום

(ו) הוא הוא עבדי. קימה והשתחווה. ה"ג. הכל לאורה ולא הכל לשמחה. (ז) צדיקים לאורה (ולו) ואלא לשמחה ישרים אף לשמחה. ידושים עדיפי מצדיקים. הדרן עלך מאימתי

לבוש נפש למתעב גוי לעבד מושלים. לשראל הצוים ומתועבים ועבדים מושלין כהן: (א) ולא הכל צדיקים. לקראת ישראל לעמיד לכל מלכים יראו וקמו שרים ושתחוו: ה"ג לא הכל לאורה ולא לכל לשמחה דכתיב אור זרוע ולצדיק ולשרים כו' שמחה ידושים עדיפי מצדיקים:

הדרן עלך מאימתי

סדר העניות כיזו כו'. אפר מקלה. אפר ממש ולא עפר.

אפר סתם הוא עפר דכשם שאפר קרוי עפר דכתיב (במדבר י"ט) מעפר שרפת החטאת כן עפר קרוי אפר סתם. והיינו דקמני אפר מקלה אפר שריפה אי הו' מני אפר סתם הו' משמע עפר ואפר מקלה גנאי יותר מעפר סתם. ובגמרא^א מפרש מאי טעמא נותנין אותו: כבושין. לשון עזירה כמו מוכשם בלע"ז פריש"א (א) שכבושין את הלכנות להחזירם למוטב. ואילו הן דברי כבושין אחינו כו': ובקבלה. שהניח מנוה לשראל (ב) עמדת (בתפלה). והקשה תוספות מנא הו' מאי שנא כהאי קרא דכתיב ציונה וירא האלהים את מעשיהם וגו' * ולא קרי ליה דברי קבלה ובהאי קרא דוקרעו לצדכס קרי ליה קבלה ופריק איהו כל מקום שהניח מנוה ומודיע ומוזיר את ישראל קרי ליה קבלה וזכרנו דללא איתפקד נציל כי האי וירא האלהים שהוא כמספר והולך דיליף מיניה אגב אורמיה מילתא לא קרינן ליה קבלה: ברחוב של עיר. בגלוי וכו' הן דלמרינן במסכת מגילה (דף כה:) בני העיר שמכרו רחוב של עיר והתם מפרש בדיא^א אמר ר' זירא הואיל והתם מתפללים זו בענינות ובמעמדות: ורגיל. רגיל להתפלל ומתפללו שגורה צפיו ולא יטעה שכל (א) חזן שטועה סימן רע לשולחיו: וזינו ריקס. משמע דהו' עני ואין לו מחיה צדיק. ובגמרא^א מפרש טעמא אחרינא וגופו נקי מעבירות שלא חטא ולא ילא עליו שום שם רע צדוק עזירה כו': וברונו ושופרות. כל הפסוקים שאומרים בראש השנה: אל ה' צדקה לי כו'. כולן הן מזמורים: ואומר חוסמיה. על כל פרשה ופרשה אחר זכרונות חמימת זכרונות ואחר ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגמרא^א ויהיך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלה שבה היא מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למינה ועל אל ה' צדקתה לי והיא בלשית למינן שש שומע נפקה^א שלשית וכן כולן: ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים וגמלאשו מן הגאולה וחרס המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את צדתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יחושע בגלגל: ואליהו בחר הכרמל. כנגד אשח עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בחר הכרמל מעין אשח עיני אל ההרים ובשופרות קראתי מנצח לי (יחזקאל) ומעין אל ה' בחרתה לי: ממעי הדגה. מעין ממעמקים קראתי ה' ועונה בעת צרה ה' העונה בעת צרה על השביעות הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

מאימתי פרק ראשון תענית

מו.

אור זרוע לצדיק ולישרי כו' שמחה. פירוש ואין לומר כללעיל ולישרים האי והאי שמחה ואורה (א) א"כ דלמרינן דלישרי כו' קאי אהא דלעיל כמו כן אמרינן לצדיקים קאי אהא דלמריה כיון דסמוך צדיק לישרי כו' וזכרתי יש הפרש בין זה לזה דאם לא כן לערביניהו ולכאוב לצדיקים ולישרי כו' אורה ושמחה אכל ההיא דלעיל לא הו' מלכים ושרים כי דדדי אלא יראו וקמו צדיקיהו וכמו יראו וקמו דהו' קודם שרים קאי על מלכים דלעיל קאי נמי אשרים דכתיב אצמריה אכל הכל אין לפרש אלא אור זרוע לצדיקים ולישרי כו' שמחה (א):

הדרן עלך מאימתי ואפילו

לבוש נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו ושרים בהשתחוויה דכתיב שרים וישתחוו מתקין לה רבי יורא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני אי הוה כתיב ושרים וישתחוו כדקאמרת השתא דכתיב שרים וישתחוו הא והא עבוד אמר רב נחמן בר יצחק אף אני אומר לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה צדיקים לאורה וישרים לשמחה צדיקים לאורה דכתיב^א אור זרוע לצדיק ולישרים שמחה דכתיב ולישרי כו' שמחה:

הדרן עלך מאימתי

סדר * תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחוב של עיר (א) ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן בראשו הזקן שבהן אומר לפניו דברי כבושין אחינו לא נאמר באנשי יגוה וירא אלהים את שקם ואת תעניותם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ובקבלה הוא אומר^א וקרעו לבבכם ואל בגדיכם עמדו בתפלה מורדיין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנים וביתו ריקם כדי שיהא לבו שלם בתפלה * ואומר לפניו עשרים וארבע ברכות (א) שבעל יום ומוסף עליהן עוד שש ואלו הן זכרונות ושופרות^א אל ה' בצרתה לי קראתי ויעניי^א אשא עיני אל ההרים וגו' * במעמקים קראתי ה' * תפלה לעני כי יעטוף^א * יענה כי יענה לא היה צריך לומר זכרונות ושופרות אלא אומר תחיתיהן^א * רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה * אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות ואומר חותמיהן על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם בחר המזמורה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' גואל ישראל על השניה הוא אומר מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע קול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' זוכר הנשכחות על השלישית הוא אומר מי שענה את יהושע בגלגל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תרועה על הרביעית הוא אומר מי שענה את שמואל במצפה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע צעקה על החמישית הוא אומר מי שענה את אליהו בחר הכרמל הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' שומע תפלה על הששית הוא אומר מי שענה את יונה ממעי הדגה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' העונה בעת צרה על השביעית הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

שופרות חמימת שופרות וכן אחר כולם מעין הפרשה דמפרש ואזיל: על הראשונה. בפעם ראשונה הוא אומר מי שענה לאברהם כו'. בגמרא^א ויהיך דגואל ישראל זו היא ברכה עצמה של שמונה עשרה ואינה מאותן שש אלה שבה היא מתחיל להוסיף ולהאריך. על הזכרונות הוא אומר זכר הנשכחות ועל השופרות שומע תרועה והיא שניה למינה ועל אל ה' צדקתה לי והיא בלשית למינן שש שומע נפקה^א שלשית וכן כולן: ומי שענה את אבותינו על ים סוף. לפיכך אומרה בזכרונות לפי שהיו ישראל נשכחים במצרים כמה שנים וגמלאשו מן הגאולה וחרס המקום וגאלם דכתיב (שמות ו) ואזכור את צדתי: ובשופרות היה אומר מי שענה את יחושע בגלגל: ואליהו בחר הכרמל. כנגד אשח עיני אל ההרים וכן כולן לפי ענין המזמורים אליהו נענה בחר הכרמל מעין אשח עיני אל ההרים ובשופרות קראתי מנצח לי (יחזקאל) ומעין אל ה' בחרתה לי: ממעי הדגה. מעין ממעמקים קראתי ה' ועונה בעת צרה ה' העונה בעת צרה על השביעות הוא אומר מי שענה את דוד ואת שלמה בנו בירושלים הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה ברוך אתה ה' המרחם על הארץ: מעשה בימי

וגומר

עין משפט
נר מצוה

א א מ"י פ"ד מהלכות תענית הלכה כ' ב ג טושי"ע א"ח סימן תקעט סעיף כ: ב ב מ"י שם ה"ז טור א"ח סימן תקעט:

הדרן עלך מאימתי

אור השלם

- אור זרוע לצדיק ולישרי כו' שמחה: תהלים צו יא
- וירא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויחזק האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשו: יונה ג' א
- וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל יי אלהיכם כי נתון זרחם הוא אך אפים ורב חסד ורחם על הרעה: יואל ב יג
- שיר המעלות אל יי ברכתה לי קראתי ויעניי תהלים קכ א
- שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאן יבא עזרי:
- תהלים קכא א שיר המעלות ממעמקים קראתי יי: תהלים קל א
- תפלה לצני כי יעטוף יי יעטף שיר: תהלים קכ א
- רעב כי יענה בארץ דבר כי יענה שפון יקוץ אברהם חסיל כי יענה כי יענה לו איבו מתקלה: מלכים א' ח לו
- אשר היה דבר ה' אל ירמיהו על דברי הבצרות: ירמיהו יד א

מוסף רש"י

אנשי משמר. הכנים ולוים העובדין. מתעניין ולא משלימין. לפי שכן עסוקין בעבודה ואין יכולים להשלים (עשר יב). ואם התחילו. להתענות כ' אל ל' יום ועכשיו כהן ימי מטה לו ר"ח (ערוכין מא). שאין משלימין. תענית כמנהג ור"ח להתענות כל היום (שם). וכן תשעה באב שחל להיות בערב שבת. נמי אין משלימין (שם).

רבינו חננאל

ואני אומר צדיקים [לאורה] ישרים בשמחה. שני אור זרוע לצדיק ולישרי כו' שמחה. הדרן עלך מאימתי מוכידין